

TASVIRIY SAN'ATDA IJODIY TAFAKKURNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Otajonova Gulnora Matyoqub qizi

Nizomiy nomidagi O'ZMPU 1 bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqola tasviriy san'at sohasida ijodiy tafakkurning shakllanishi va rivojlanishiga ta'sir qiluvchi psixologik mexanizmlarni tahlil qiladi. Unda badiiy idrok, tasavvur, emotsional holat hamda shaxsning ijodkorlik qobiliyatini faollashtiruvchi ichki jarayonlarning o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Shuningdek, san'atkor tafakkurining psixologik asoslari va ijodiy faoliyatning ruhiy omillar bilan bog'liqligi ilmiy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: ijodiy tafakkur, psixologik mexanizmlar, tasviriy san'at, badiiy idrok, emotsional jarayonlar, ijodkorlik

Аннотация: В данной статье анализируются психологические механизмы формирования и развития творческого мышления в изобразительном искусстве. Освещаются особенности художественного восприятия, воображения, эмоциональных состояний и внутренних процессов, активизирующих творческие способности личности. Также рассматриваются психологические основы мышления художника и взаимосвязь творческой деятельности с психическими факторами с научной точки зрения.

Ключевые слова: творческое мышление, психологические механизмы, изобразительное искусство, художественное восприятие, эмоциональные процессы, креативность

Abstract: This article analyzes the psychological mechanisms that shape and develop creative thinking in visual arts. It explores the characteristics of artistic perception, imagination, emotional states, and internal processes that activate an individual's creative abilities. The psychological foundations of an artist's thinking and the relationship between creative activity and mental factors are examined from a scientific perspective.

Keywords: creative thinking, psychological mechanisms, visual arts, artistic perception, emotional processes, creativity.

Universitet endilikda nafaqat ilm maskani, balki innovatsiyalar va yangi g'oyalar manbai bo'lishi shart."

Sh. Mirziyoyev

Tasviriy san'at insonning fikrlashi, tasavvuri va hissiy dunyosi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ijodiy jarayondir. San'at asarini yaratish jarayonida rassom faqat texnik ko'nikmalar bilan cheklanib qolmaydi, balki ichki ruhiy kechinmalar, estetik qarashlar va psixologik ehtiyojlar asosiy o'ringa chiqadi. Ijodiy tafakkur aynan shu jarayonlarda namoyon bo'lib, inson ongida

mavjud bo'lgan turli obrazlar, hislar va assotsiatsiyalar uyg'unlashgan holda yangi badiiy ifodani keltirib chiqaradi. Ijodiy tafakkurning mexanizmlarini psixologik jihatdan o'rganish, san'at ta'limi jarayonida talabaning ichki imkoniyatlarini ochishda muhim ahamiyatga ega. Ijodiy tafakkurning birinchi psixologik omili — tasavvurdir. Inson tasavvuri uning ongida mavjud bo'lmagan yangi obrazlarni yaratishga imkon beradi. Lev Vigotskiy tasavvur inson ijodining asosiy manbai ekanini ta'kidlab, har qanday san'atni g'oyaning avval ongda shakllanishini qayd etgan. Tasviriy san'atda tasavvur odatiy narsalarni boshqacha ko'ra bilish, ularni o'ziga xos badiiy talqinda qayta yaratish qobiliyatidir. Bu jarayonda ong turli esdaliklar, tajribalar, ko'rgan voqealar va hislarni bitta yaxlit obrazga birlashtiradi. Shu bois, tasviriy san'at bilan shug'ullanuvchi har bir talaba tasavvurini kengaytirish ustida muntazam ishlashi zarur bo'ladi. Ijodiy tafakkurning yana bir muhim tarkibiy qismi — assotsiativ fikrlashdir. Assotsiatsiya bu bir-biriga aloqador bo'lmagan narsalar o'rtasida ichki bog'liqlik topa olish qobiliyatidir. Rassom yangi kompozitsiya yaratishda tasodifiy unsurlarni ham mantiqiy uyg'unlikka keltirishi mumkin. Aleksandr Luriya va Rubinshteynning ta'kidlashicha, inson tafakkuri aynan assotsiativ aloqalar orqali bo'yiydi. Bu aloqalar qanchalik faol bo'lsa, ijodiy g'oya shunchalik oson va tabiiy paydo bo'ladi. San'at asarining original yoki noodatiy bo'lishi ko'pincha rassomning assotsiativ fikrlash darajasiga bog'liq. Shu sababli talabalarda keng tafakkur, kuzatuvchanlik va ichki bog'lanishlarni ko'ra olish ko'nikmasi rivojlanishi juda muhim hisoblanadi. Ijodiy jarayonning yana bir psixologik mexanizmi — emotsional holatdir. San'at hissiyotga tayanadi, hissiyot esa ijodning asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Rassomning kayfiyati, ruhiy kechinmalari, ichki holati tasviriy ifodaga bevosita ta'sir ko'rsatadi. B.M. Teplov o'z tadqiqotlarida san'atkor shaxsining emotsional sezgirligini uning ijodiy imkoniyatlarining muhim omili sifatida ta'riflagan. Shuning uchun rassomning ruhiy barqarorligi, motivatsiyasi va ichki uyg'unligi ijodiy tafakkur samaradorligini oshiradi. Tasviriy san'atda fazoviy tasavvur ham muhim o'rin tutadi. Bu, ayniqsa, muhandislik grafikasi yo'nalishida o'qiydigan talabalar uchun bevosita seziladigan omildir. Fazoviy tasavvur buyumning shakli, hajmi, joylashuvi va harakat holatini ongda tasvirlashga yordam beradi. Xovard Gardnerning ko'p qirrali intellekt nazariyasi bo'yicha vizual-fazoviy intellekt san'atni faoliyatning asosiy psixologik tayanchi hisoblanadi. Ijodiy tafakkurda yana motivatsiya — ruhiy rag'bat ham muhim rol o'ynaydi. Talabada ijod qilish istagi bo'lmasa, tasavvur va emotsiya ham to'liq ishlamaydi. E. Torrensning tadqiqotlariga ko'ra, shaxsning o'ziga bo'lgan ishonchi, ijodga bo'lgan qiziqishi va ichki ehtiyoji ijodiy tafakkurni faollashtiruvchi asosiy omillardir. Rassomning g'oyaga ishtiyoqi kuchli bo'lsa, u murakkab kompozitsiyalarni yaratishda ham qiynalmasdan ishlaydi. Umuman olganda, tasviriy san'at jarayonida ijodiy tafakkur bir nechta psixologik mexanizmlar — tasavvur, assotsiatsiya, emotsiya, motivatsiya, fazoviy fikrlash va shaxsiy tajriba uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi. Bu mexanizmlar faollashganda rassomning ijodi yanada chuqurroq, mazmunliroq va original bo'ladi. Tasviriy san'at inson tafakkuri va ruhiy dunyosining

eng nozik qatlamlarini ochib beradigan ijodiy jarayondir. Rassom biror asar yaratishga kirishganida, uning ongida ko'plab tasvirlar, his-tuyg'ular va xotiralar uyg'onadi. Bu jarayon nafaqat texnik mahoratga, balki insonning ruhiy sezgirligiga, fikrlash darajasiga va ichki dunyosining boyligiga ham bog'liq bo'ladi. San'atda ijod qilish uchun inson atrofdagi olamni faqat ko'ribgina qolmasdan, balki u orqali chuqurroq ma'no va tuyg'ularni sezishi, borliqni boshqacha talqin qila olishi zarur. Rassomning tafakkuri oddiy kuzatuvdan farq qiladi. U har bir predmetning ortida yashirin ma'no borligini his etadi, hayotdagi voqelikni o'z tasavvurining filtri orqali o'tkazadi va uni badiiy shaklga keltiradi. Obraz yaratish davomida ongda turli g'oyalar kesishadi, bir-birini to'ldiradi yoki qarama-qarshi mazmun kasb etib, yangi badiiy ko'rinish paydo qiladi. Rassomning hayoti davomida yig'ilgan tajribalari ham ijodiy jarayonga ta'sir ko'rsatadi: ko'rgan manzaralari, eshitgan so'zlari, o'tkazgan quvonch va iztiroblari obrazlarda o'z aksini topadi. Badiiy ijodning asosida tasavvur turadi. Tasavvur qanchalik keng bo'lsa, rassom shunchalik erkin fikrlay oladi. U real hayotda mavjud bo'lmagan tasvirlarni ongida jonlantiradi, ularni yangi shakl va ranglar vositasida ifodalaydi. Shuning uchun tasviriy san'at bilan shug'ullanadigan inson tasavvurini doimo boyitib borishi, turli ko'rinishlarni kuzatib, miyasida qayta ishlab chiqishi zarur bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, tasviriy san'atda ijodiy tafakkur insonning tasavvur qilishi, emotsional holati va shaxsiy tajribasi bilan shakllanadigan murakkab psixologik jarayondir. Rassom ongida turli obraz va assotsiatsiyalar uyg'unlashib, yangi badiiy g'oya paydo bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Sh. Mirziyoyev

1. G'ulomov N. Tasviriy san'at psixologiyasi. – Toshkent: "O'qituvchi", 2018.
2. To'xtayev S. San'at psixologiyasi asoslari. – Toshkent: "Fan va texnologiya", 2019.
3. Mavlonov Q. Tasviriy san'at nazariyasi va psixologik mexanizmlari. – Toshkent: "Fan", 2017.
4. Sultonova D.I. Ijodiy tafakkurning psixologik asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
5. Abdurahmonova M.X. Ijodkorlik va tafakkur psixologiyasi. – Toshkent: "Ilm ziyo", 2020.